

روسیه و اسرائیل؛ هم دوست، هم دشمن

سرویس روسیه/خبرگزاری آران
خبرگزاری آران / سرویس آذربایجان :
نویسنده: رضا حجت شمامی(ایراس)
فرپویشی شوروی افزون بر عرصه داخلی روسیه، اسباب تحولات قابل ملاحظه در سیاست خارجی این کشور بود و سمت گیری های مسکو در عرصه های منطقه ای و بین المللی را به نحو محسوسی تغییر داد. در این میان، خاورمیانه یکی از حوزه های منطقه ای بوده که روسیه رویکرد متفاوتی را نسبت به دوره شوروی در قبال آن در دستور قرار داده که از این جمله می توان به روابط مسکو با تل آویو اشاره کرد. هرچند شوروی روابط گسترده ای با اسرائیل نداشت و حتی در برخی مقاطع در حمایت از اعراب در برابر این کشور قرار گرفت، اما روسیه پس از شوروی تعامل وسیعی را با این کشور برقرار کرده به نحوی که پوتین در دیدار چندی پیش خود با آویگدور لیبرمن، از اسرائیل به عنوان شریک اولویت دار روسیه در منطقه خاورمیانه یاد کرد. این روابط در دو سال اخیر به نحو فشرده تری از سوی طرفین دنبال شده که سفرهای متعدد مقامات تل آویو به مسکو از جمله شیمون پرز، رئیس جمهور، آویگدور لیبرمن، وزیر خارجه و سفر اخیر بنیامین نتانیاهو، نخست وزیر اسرائیل به روسیه نمود مشهودی از این مسئله است.

مقدمه

فرپویشی قابل پیش بینی شوروی، پراکندگی شدیدی را در جهت گیری و رویکردهای سیاسی در حوزه داخلی و خارجی روسیه به جا گذاشت. به گونه ای که از ابتدای دهه 1990 تا کنون سه رویکرد کاملا متفاوت در این کشور به آزمایش گذاشته شده است. گروه اول با پذیرش تئوری و روش سیاسی لیبرال دموکراسی به آمریکا و اروپا نزدیک شد که تا نیمه اول 90 دوام آورد. اما ضعف های کلان این رویکرد که به «یوروآتلانتیکی غرب گرایانه» معروف است، باعث رویگردانی سیاست مردان روسی از آن شد. در مرحله بعدی روس ها با پلی به گذشته آرزوهای دوران شوروی را در ذهن خود مرور کرده و در نیمه دوم دهه 90 سیاست بازگشت به شرق را برگزیدند تا دست کم اقتدار پیشین خود را در حوزه اوراسیا بازآفرینی کنند. «یوگنی پریماکوف» از افسران «ك.گ.ب» در دوران شوروی در دوره نخست وزیری خود رویکرد اوراسیائی را با تعبیر «ژئوپولیتیک چندقطبی» به اجرا گذاشت. اما این رویکرد نیز نتوانست تداوم یابد تا تبدیل به گفتار سیاسی روسیه شود. بنابراین روسیه هزاره سوم، راه دیگری را برگزید که واقع گرای و عمل گرای نام گرفت. ولادیمیر پوتین طراح و مجری این رویکرد است که حیثیت سیاسی تاریخ روسیه و بازگشت اقتدار در عصر پساکمونیزم را در این رویکرد جستجو می کند. روسیه در این رویکرد تعریف خود را از نظام بین الملل تغییر داده و خواست خود را به عنوان قدرت بزرگ و تاثیرگذار جهانی معرفی می کند تا هم شرق را داشته باشد و هم غرب را از دست ندهد. روسیه در این رویکرد هم با چین پیمان شانگهای می بندد و هم با آمریکا بر سر میز مذاکرات صلح خاورمیانه می نشیند. برای توسعه قدرت خود به نسبه همان نگاه را به شرق آسیا دارد که در آمریکای جنوبی دنبال می کند. در خاورمیانه به همان اندازه که بتواند کرملین را با کاخ سفید روبرو کند به همان اندازه می تواند قدرت چانه زنی روس ها را افزایش دهد.

بنابراین در کنار رفاقت نیم بند با آمریکا رقابت با آن را در دستور کار خود قرار می دهد. نباید فراموش شود که روسیه هیچگاه به آمریکا اعتماد نخواهد کرد. یکی از دلایل این است که تاریخ مخاطره آمیزی با این دشمن دیروز و رقیب اصلی امروز دارد. این رقابت و حتی تنش در بسیاری از موارد خود را در کشورهای CIS، اروپا، آمریکای جنوبی، آسیا و بخصوص خاورمیانه نشان می دهد. مسکو بسیار علاقه مند است بار دیگر به خاورمیانه که نقطه کانونی و البته تنش زای آن مسائل فلسطین و اسرائیل است، برگردد. این بازگشت مسکو را با رویکرد خاورمیانه ای واشنگتن مواجه خواهد کرد. از این رو روسیه نیازمند يك بازی متفاوت و محتاطانه است که در این بخش سعی می شود به آن پرداخته شود.

روسیه و خاورمیانه

روسیه پساکمونیزم به تبع سه رویکردی (غرب گرای، شرق گرای و عمل گرای)(1) که انتخاب کرد سه گونه بازی را در حوزه خاورمیانه به نمایش گذاشت. در رویکرد اول به علت غرب گرا بودن اکثر دولت مردان تاثیر گذار همان سیاست هایی را دنبال کردند که غرب در پیش گرفته بود. اگر چه بین روسیه و اسرائیل کش و قوس هایی را می توان در این دوره دید اما عموماً جهت گیری روسیه به سمت بهبود و گسترش روابط با آمریکا بود. با وجود اینکه خاورمیانه برای باریس یلتسین، رئیس جمهور وقت روسیه در اولویت قرار نداشت اما يك چشمش همیشه به تحولات خاورمیانه و مسائل اسرائیل و فلسطین بود. از سال 1996 که یوگنی پریماکوف، شرق شناس معتقد به سیاست چرخش به شرق بر کرسی ریاست دیپلماسی روسیه نشست اوضاع فرق کرد و روابط بیشتر به سمت چین، هند و ... گرایش پیدا کرد.(2) نوع رابطه روسیه با اسرائیل در این دوره که تا زمان روی کار آمدن ولادیمیر پوتین طول کشید، تا حدودی می تواند موازی با دوران جنگ سرد تعریف شود. اما شرایط در دوران پوتین نسبت به هر دو دوره متفاوت بود زیرا با نگاهی که او به صورت بندی نظام بین الملل و وضعیت خاورمیانه داشت، روسیه می بایست واقعی تر، هوشمندانه تر و محتاط تر عمل می کرد تا کشورش را بار دیگر به عنوان يك قدرت جهانی معرفی کند. بنابراین شایسته است روابط بین روسیه، اسرائیل و فلسطین در سطوح دوجانبه، منطقه ای و بین المللی مورد بررسی قرار گیرد.

روسیه & اسرائیل روابط دو جانبه

روسیه به دلایل مختلف علاقه مند است که با اسرائیل روابط حسنه داشته باشد. در حال حاضر روابط بین دو کشور در سطح سفیر است یعنی در بالاترین سطح ممکن. حتی روسیه در شهر حیفا کنسولگری دارد. در چند ماه اخیر شیمون پرز، رئیس جمهور و بنیامین نتانیاهو نخست وزیر اسرائیل به مسکو سفر کرده و در خصوص تحولات بین المللی و بخصوص منطقه ای با یکدیگر به گفت و گو و تعامل پرداخته اند. «مارک کاتس»، کارشناس مسائل بین الملل در مقاله «Middle East Strategy at Harvard» دلایل متعددی را برای روابط دوستانه روسیه و اسرائیل بر شمرده است که می توان از عناوین زیر نام برد:

رشد تجارت دوجانبه میان روسیه و اسرائیل، کمک نیروهای امنیتی اسرائیل به روسیه در مبارزه با مخالفان مسلمان در داخل این کشور و همچنین تکنولوژی اسرائیل، امکانات فروش سلاح های روسیه به کشورهای دیگر به خصوص هندوستان را افزایش می دهد. وی معتقد است که اسرائیل دارای یکی از منابع پیشرفته تکنولوژی نظامی است، که روسیه نیز به این منابع نیازمند است. زیرا در تولید این نوع منابع مشکلاتی دارد و نمی تواند آن را از کشورهای غربی دیگر بدست آورد.(4)

در آوریل 2009 نیز بر اساس توافق طرفین تل آویو متعهد شد تا هواپیمای بدون خلبان به مسکو تحویل دهد. طبق این قرارداد روسیه از اسرائیل 10 هواپیمای بدون خلبان به

هزینه 50 میلیون دلار خرید شده است. که در نظر تعداد آنها را به 50 فروند برساند. این تکنولوژی می تواند روسیه را در اهداف اطلاعاتی (جاسوسی) بخصوص در مرزهایش کمک کند. (5)

حتی به اعتقاد بسیاری از تحلیل گران، لابی های اسرائیل در روسیه باعث شده اند که این کشور سامانه موشکی اس 300 را به ایران تحویل ندهد. ضمانت اجرایی آن را نیز فروش هواپیماهای بدون سرنشین به روسیه قرار داده است. در واقع روسیه به اسرائیل پیام داده است که در صورتی از حمایت سیستم های دفاعی و موشکی ایران دست بر می دارد که تل آویو هواپیماهای بیشتری در اختیارش بگذارد. (6) در زمینه فرهنگی نیز می توان به این مسئله اشاره کرد که بیش از یک میلیون روسی تبار در اسرائیل زندگی می کنند. حتی پنج وزیر کابینه نتانیاهو از جمله وزیر امور خارجه آن «آویگدور لیبرمن» روس تبار هستند که این مساله تاثیر زیادی بر روابط سیاسی و فرهنگی آنها خواهد داشت. البته روابط بین این دو همیشه مسیر همواری را طی نمی کند. مسکو در برخی موارد سیاست های اسرائیل درباره فلسطین را علنا به انتقاد می گیرد. وزارت امور خارجه روسیه در آبان ماه سال جاری روند رو به رشد شهرک سازی ها را مورد انتقاد قرار داد و تاکید کرد که مسکو امیدوارست دولت اسرائیل در برنامه های خود در خصوص شهرک سازی در بخش شرقی بیت المقدس تجدید نظر کند که هم باعث نگرانی عمیق روسیه شده و هم برای روند حل مناقشه خاورمیانه غیر قابل قبول است. در بیانیه وزارت امور خارجه روسیه آمده است مسکو از اخبار رسیده در این زمینه بسیار نگران شده است. در کنار این موضوع پیشنهاد فروش تسلیحات به فلسطین می تواند بر روابط روسیه و اسرائیل تاثیر منفی بگذارد.

روسیه & فلسطین؛ بازی با برگی دیگر
اگر چه روسیه رابطه خوبی با اسرائیل ایجاد کرده است اما رویکرد پراگماتیستی آن اجازه نمی دهد که تمامی تخم مرغ هایش را در سبد تل آویو بگذارد و در مناقشات بین اسرائیل و فلسطین از پتانسیل ارزشمندی که در فلسطین وجود دارد عبور کند. استفاده از کارت فلسطین این موقعیت را به روسیه می دهد تا در موارد لازم در برابر چرخش های گاه و ناگاه اسرائیل توانایی بازی خود را بالا ببرد و از فلسطین چماقی برای اسرائیل بسازد. روس ها عموما شطرنج بازان قهاری هستند بنابراین از اهمیت مهره ها باخبر هستند. روسیه در حال حاضر درباره مسائل داخلی فلسطین رفتار دوسویه ای دارد. تنها به این دلیل که اداره فلسطین در این موقعیت بین دو گروه تشکیلات خودگردان (محمود عباس در کرانه باختری) و جنبش حماس (اسماعیل هنیه در نوار غزه) تقسیم شده است. اما روسیه رابطه خود را به نسیبه با هر دو حفظ کرده است. از یک سو با حماس روابط دیپلماتیک برقرار می کند و برخلاف آمریکا، اسرائیل و اتحادیه اروپا آن را گروهی تروریست نمی داند و از سویی دیگر با تشکیلات خودگردان روابط تسلیحاتی برقرار می کند. البته موضع روسیه بر وحدت گروه های فلسطینی و بویژه جنبش های حماس و فتح به عنوان دو نیروی سیاسی عمده فلسطین استوار است. مسکو خواهان حضور مشترک این دو جنبش در روند صلح خاورمیانه است تا از این طریق مسیر برای ایجاد حکومت مستقل فلسطین هموار شود، رفتاری که چندان خوش آیند اسرائیل نیست. حتی قبل از سفر محمود عباس به روسیه و ملاقات با دیمتری مدویدیف، قرار بود خالد مشعل، رهبر سیاسی جنبش حماس به این کشور سفر کند اما این سفر به آینده موکول شده است. این رفت و آمد دیپلماتیک سبب شد تا بنیامین نتانیاهو بار دیگر خود را برای سفر به روسیه که در حال تبدیل شدن به مهره ای تاثیرگذار در مناقشه خاورمیانه است، آماده کند. او در این سفر با "دیمتری مدویدیف" رئیس جمهور روسیه دیدار و گفتگو کرد و طرفین تعامل دوجانبه و منطقه ای را با یکدیگر مورد بحث قرار دادند. منابع خبری روسیه پیش از این به نقل از میخائیل مارگی لوف، رئیس کمیسیون امور بین الملل شورای فدراسیون اعلام کرده بودند که نتانیاهو روز پانزدهم فوریه با دیمتری مدویدیف، رئیس جمهور روسیه دیدار و گفتگو می کند. طبق برنامه ریزی ها این سفر در این موعود برگزار و طرفین تعاملات دوجانبه و منطقه ای را با یکدیگر مورد بحث قرار دادند. (7)

روسیه & اسرائیل، جدال منطقه ای
به تقریب می توان گفت که اولویت های سیاست خارجی روسیه کشورهای CIS و ZWJ، اتحادیه اروپا، خاورمیانه و کشورهای اسلامی، شرق آسیا، آمریکای جنوبی، آفریقا و ... است که در تک تک آنها با آمریکا در حال رقابت است. اسرائیل به عنوان متحد استراتژیک ایالات متحده از این موضوع بهره کافی را می برد تا نفوذ خود را در کشورهای مختلف به خصوص آسیای مرکزی و قفقاز بالا ببرد. دکترین «اتحاد پیرامونی» (Peripheral Alliance) بن گورین (اولین نخست وزیر اسرائیل) سیاست مردان اسرائیلی را متقاعد کرده است که حوزه نفوذ و ارتباط خود را در کشورهای پیرامون منطقه تقویت کنند. این دکترین امروز روسیه را با چالش مواجه کرده است زیرا اسرائیل با توان تکنولوژیکی، نظامی و مالی خود هر روز گستره نفوذش را در قفقاز و آسیای مرکزی افزایش می دهد.

به راحتی می توان رد پای سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و بخصوص نظامی اسرائیل را در کشورهای «CIS» دنبال کرد که نشان می دهد اسرائیل برای منطقه آسیای مرکزی و قفقاز برنامه دارد. این مسئله را می توان در نوع ارتباط نظامی تسلیحاتی با گرجستان مشاهده کرد. فروش اسلحه به گرجستان از هفت سال پیش و از زمانی آغاز شد که شماری از یهودیان گرجی به اسرائیل مهاجرت و بعد از آن شرکت های اسرائیلی در ساختار نظامی و سیاسی این کشور نفوذ کردند. حتی گرجستان هواپیماهای بدون خلبان هرمس 450 از رژیم صهیونیستی دریافت کرده است. (8) این هواپیماها که برای مقاصد اطلاعاتی به کار می روند، می توانند به مدت بیش از بیست ساعت مداوم در هوا پرواز کنند. سرعت پرواز این هواپیماها 170 کیلومتر در ساعت است و می توانند دستگاه های فیلمبرداری و ارتباطی با وزن 150 کیلوگرم را با خود حمل کند.

رابطه نظامی، اطلاعاتی، اقتصادی، فرهنگی و ... اسرائیل با آذربایجان نیز قابل تامل است. این رابطه را می توان در چارچوب «مجمع جهانی اسرائیل - آذربایجان» نیز تحلیل کرد. در سال جاری آذربایجان به همراه اسرائیل ماهواره ای اطلاعاتی به فضا پرتاب کرد که ریانواستی که متعلق به وزارت خارجه روسیه است با عنوان «ماهواره جاسوسی» از آن یاد کرد.

در زمینه اقتصادی نیز "پینهاس آویوی" معاون دبیرکل وزارت امورخارجه اسرائیل، که ماه گذشته به باکو سفر کرده بود، با اشاره به حجم تجارت 4 میلیارد دلاری رژیم اسرائیل و جمهوری آذربایجان این میزان تجارت را برای آنچه که بازرگانی میان دو کشور کوچک توصیف کرده بسیار عالی و قانع کننده دانست. (9) طراحی تاسیس سفارت خانه های اسرائیلی در کشورهای آسیای مرکزی مثل ترکمنستان، تلاش برای بالا بردن سطح روابط با کشورهایی همچون قزاقستان و دیگر کشورهای آسیای مرکزی نگرانی روسیه را سبب شده است.

در کل به نظر می رسد نوع نفوذ اسرائیل در مرزهای جنوبی روسیه بیشتر چالش برانگیز بوده است از این رو روسیه نیز از برگ کمک های نظامی به کشورهای اسلامی بخصوص آتیهایی با اسرائیل زایوه دارند، استفاده می کند. روسیه حتی از فروش موشک های اس 400 به عربستان سعودی سخن به میان آورده است. (10) اگر چه سعودی ها دشمن درجه یک اسرائیل به شمار نمی روند اما دارا بودن چنین سامانه ای در منطقه می تواند معادلات منطقه ای و توازن نظامی در بین کشورها را تکان بدهد. گسترش روابط دفاعی & نظامی روسیه با سوریه نیز می تواند برای اسرائیل چالش ساز باشد.

"الکسی فدرور"، رئیس شرکت "هواپیما متحد" شهریور سال جاری در مصاحبه با روزنامه روسی "کامرسانت" گفت که چند سال پیش دو توافق بین طرف روسی و سوریه امضا شده است که یکی از توافق ها برای فروش جنگنده "میگ-29" و دیگری برای فروش جنگنده میگ-31 بوده است. میگ-31 سلاحی که از نظر اسرائیل و برخی از کشورهای غربی

تهدیدی برای امنیت در منطقه محسوب می شود. بازگشت دوباره روسیه به عراق و بستن قرارداد نفتی 30 میلیارد دلاری با هدف توسعه میدان نفتی عراق نشان از آن دارد که روسیه نه تنها به دنبال گسترش نفوذ خود در خاورمیانه است بلکه در حال انجام دوئل سیاسی با رقبای خود است.

روسیه & اسرائیل؛ بازی در سطح بین الملل

تعامل و تقابل روسیه و اسرائیل در سطح بین الملل بیشتر در قالب الگوی رفتار آمریکا و روسیه گنجانده می شود. اسرائیل عموماً رفتارهای بین المللی آمریکا را می پسندد و در کنار آن بهره های لازم را می برد. این در حالی است که روسیه در سطح بین الملل سیاست های آمریکا را دنبال نمی کند و حتی در بسیاری از موارد در تضاد با آمریکا به دنبال تامین منافع خود با رویکرد واقع گرایانه است.

نتیجه گیری

روسیه پساکمونیسیم با پشت سر گذاشتن دو رویکرد غرب و شرق گرایانه در سال های پایانی قرن بیستم، رفتار سیاسی خود را در آغاز هزاره سوم به سمت پوتینیسم و عمل گرایی سوق داد که درباره خاورمیانه به سمت بازی با تمامی مهره ها پیش رفت. روسیه در این برهه با اسرائیل در روابط دوجانبه به شکل دوستانه و متوازن پیش رفته است. اما به نظر می آید در دو حوزه منطقه ای و بین المللی با تل آویو با چالش روبرو است. در خصوص فلسطین نیز سعی می کند از حداکثر پتانسیل آن بهره برده و با ایجاد رابطه با گروه های مختلف و متضاد فلسطینی (فتح و حماس) قدرت چانه زنی خود را بالا ببرد.

منابع

1. علی باقر نعمتی زرگران، جایگاه جمهوری اسلامی ایران در سیاست خارجی روسیه، روابط ایران و روسیه، به کوشش مهدی سنایی و جهانگیر کرمی، انتشارات ایراس، 1387، ص

288

2. همان

3. مارك كاتس، با در نظر گرفتن منافع اسرائیل، روسیه از فروختن S-300 به ایران خودداری خواهد کرد، خبرگزاری ترند نیوز، 21 آگوست 2009

<http://fa.trend.az/news/world/iran/1525945.html>

4. همان

5. همان

6. Russia wants more Israeli unmanned aerial vehicles

<http://theasiandefence.blogspot.com/2009/12/russia-wants-more-israeli-unmanned.html>

7. محمود عباس به روسیه سفر می کند، خبرگزاری جمهوری اسلامی (ایرنا)، 3 بهمن 1388

<http://www.irna.ir/View/FullStory/?NewsId=913361>

8. حسن & عبدالحمید، رد پای اسرائیل در بحران گرجستان، باشگاه اندیشه، 28 مرداد 1387

<http://www.bashgah.net/pages-24078.html>

9. رد پای اسرائیل در آذربایجان، پایگاه تحلیلی خبری صراط، 5 بهمن 1388

<http://www.seratnews.ir/fa/pages/?cid=1393>

10. عربستان سعودی آماده خرید اس-400 از روسیه است، ترند نیوز، 1 اکتبر، 2009

<http://fa.trend.az/regions/met/arabicr/1550961.html>

11. منابع رسمی روسیه فروش جنگنده به سوریه را تأیید کردند، خبرگزاری فارس، 12 شهریور 1388

<http://www.farsnews.net/newstext.php?nn=8806120313>